A.D. NAJIMOVA

ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILAR NUTQINI O‘STIRISHGA XIZMAT QILUVCHI MASHQLAR TIZIMI

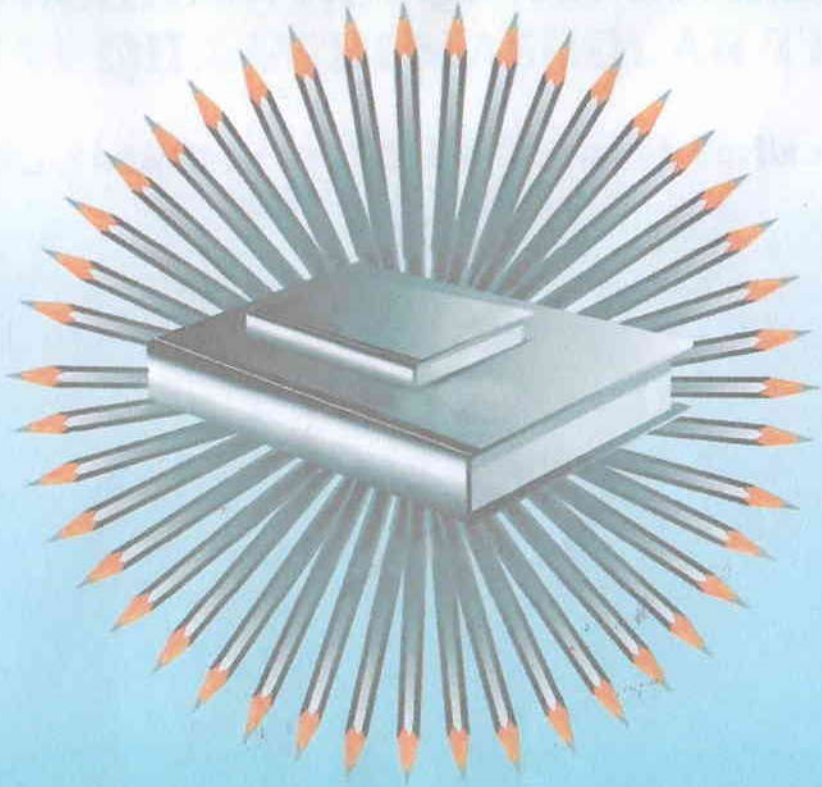

TOSHKENT

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA’LIM VAZIRLIGI

AJINIYOZ NOMIDAGI NUKUS DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI

A.D. NAJIMOVA

ONA TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILAR NUTQINI O‘STIRISHGA XIZMAT QILUVCHI MASHQLAR TIZIMI

(Ta’lim qoraqalpoq va o‘zbek tillarida olib boriladigan maktablar misolida)

TOSHKENT – 2019

UO‘K: 811.512.133’242(072)
KBK 74.268.1O‘zb
N 17

N 17 **A.D. Najimova. Ona tili darslarida o‘quvchilar nutqini o‘stirishga xizmat qiluvchi mashqlar tizimi. –T.: «Fan va texnologiya», 2019, 88 bet.**

ISBN 978–9943–11–963–5

Metodik qo‘llanmada ta’lim qoraqalpoq va o‘zbek tillarida olib boriladigan boshlang‘ich sinflarning ona tili darslarida o‘quvchilar nutqini o‘stirish metodikasi masalalari yoritildi.

Qo‘llanma boshlang‘ich sinf ona tili o‘qituvchilari uchun mo‘ljallangan.

UO‘K: 811.512.133’242(072)
KBK 74.268.1O‘zb

Taqrizchilar:

S. Shinnazarova – Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti «Boshlang‘ich ta’lim» kafedrasi mudiri, filologiya fanlari nomzodi;

Z.Kurbaniyazova – Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti «Boshlang‘ich ta’lim» kafedrasi katta o‘qutuvchisi, pedagogika fanlari nomzodi;

S.Abduraxmanova – Nukus shahar 38-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi.

Mas’ul muharrir:

R.A.Yo‘ldoshev – pedagogika fanlari nomzodi, O‘zbekiston Respublikasida xizmat ko‘rsatgan xalq ta’limi xodimi.

Metodik qo‘llanma Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti Ilmiy-metodik kengashining 2018-yil 15-oktabrdagi 2-sonli bayonnomasiga asosan chop etildi.

ISBN 978–9943–11–963–5

© «Fan va texnologiya» nashriyoti, 2019.

KIRISH

Har bir insonning madaniy, ma’rifiy-mafkuraviy va ma’naviy saviyasi, muloqot madaniyati uning o‘z ona tili boyliklaridan qanchalik maqsadga muvofiq tarzda foydalana olishida, tinglovchiga maqbul keladigan ohangda, ravon, ifodali gapira bilishida, adabiy til qonun-qoidalariga amal qilishida, o‘zgalar nutqini to‘g‘ri tushuna olishida namoyon bo‘ladi. Ravon so‘zlay olish, suhbatni o‘rinli davom ettira bilish, suhbatdoshini bosiq tinglay bilish va to‘g‘ri tushuna olish, bunda o‘zini erkin va samimiy tutish hamda boshqa ko‘pgina fazilatlarning shakllanishida har bir ona tili darsida alohida e’tibor qaratiladi.

Bugungi kunda boshlang‘ich sinflarning ona tili darslarida, bir tomondan, grammatika, fonetika va orfografiya, punktuatsiya ustidagi ishlar jarayonida og‘zaki va yozma nutqning adabiy til jihatidan to‘g‘ri bo‘lishi uchun puxta zamin yaratilsa, ikkinchi tomondan, shu jarayonda, shuningdek, alohida dars bosqichlarida nutq o‘stirishga tayyorlovchi va bevosita nutqiy mashqlar bajariladi. Lekin ta’lim qoraqalpoq va o‘zbek tillarida olib boriladigan maktablarning I–IV sinflari uchun ona tilidan nashr qilingan amaldagi darsliklar tahlilidan ma’lum bo‘lishicha, ular asosan nazariy bilimlarni o‘rganish va o‘zlashtirishga qaratilgan mashq turlaridan iborat qilib tuzilgan, ularda bevosita nutqiy, ya’ni yangi so‘zlarni, so‘zlarning yangi ma’no qirralarini, so‘z shakllarini, gap tuzish (sintaktik qurilmalarni egallash), savollarga javob berish, o‘qilgan matn mazmunini qayta hikoya qilish (matn yaratish) talab etiladigan mashqlar esa nihoyatda kam. Ana shu mavjud nutqiy mashq turlari og‘zaki va yozma nutq o‘stirish nuqtayi nazaridan muayyan izchillikka ega emas, ular algoritmik holida joylashtirilmagan.

O‘qituvchilarning darslarni asosan darslik qolipida tashkil etishlari, darslik materiallariga kamdan-kam tanqidiy munosabatda bo‘ladiar. Ushbu vaziyatni o‘nglash uchun esa qo‘shimcha chora-tadbirlar ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish zarurligi tug‘iladi.

38. Қосимова К., Убайдулаева Н. Иккинчи синфда она тили дарслари. Ўқитувчилар учун методик қўлланма. – Тошкент: Ўқитувчи, 1987, 168 б.

39. Qosimova K., Fuzailov S., Ne'matova A. Ona tili: 2-sinf uchun darslik (K.Qosimova, S.Fuzailov, A.Ne'matova). 9-nashri. – Toshkent: Cho'lpon nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2008, 128 b.

40. Qutlımuratov B. Qaraqalpaq tili. Grammatika, orfografiya ha'm til o'siriw. 1-klass ushın. 10-basılıwı. – N'okis: Bilim, 2008, 96 b.

41. Qutlımuratov B., Xojamuratova. Ana tili. Grammatika, orfografiya ha'm til o'siriw. 2-klass ushın sabaqlıq. – Toshkent: "O'zbekiston", 2008, 128 b.

42. G'afforova T. va boshq. Ona till: 1-sinf uchun darslik /Muall. T. G'afforova, E. Shodmonov, X. G'ulomova. — T.: «Sharq», 2009, 112 b.

43. G'afforova T., Shodmonov E., G'ulomova X. Ona till: 1-sinf uchun darslik . 6-nashri. – Toshkent: «Sharq», 2010, 112 b.

44. Ғуломов А., Қобилова Б. Нутқ ўстириш машғулотлари. Ўқитувчилар учун методик қўлланма. – Т.: Ўқитувчи, 1995, 160 б.

45. Ғуломов А., Қодиров М. Она тили ўқитиш методикаси. – Тошкент: Университет, 2002, 221 б.

46. Ғуломова Х., Ғаффорова Т. 1-синфда она тили дарслари. – Тошкент: Шарқ, 2003.

47. G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Shermatova U. 4-sinfda ona tili darslari: (Uslubiy qo'llanma). Mual. X.G'ulomova,. – Toshkent: O'qituvchi, 2003, 160 b.

48. Ҳамроев А.Р. Бошланғич синфларда она тили таълимини ижодий ташкил этиш. Пед.фан.номз. ... дисс.автореферати. – Тошкент, 2005, 21 б.

MUNDARIJA

Kirish. 3

1-BOB. ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHGA XIZMAT QILUVCHI MASHQLAR TIZIMINI YARATISHNING NAZARIY VA AMALIY ASOSLARI

1.1. Ona tili darslarida o'quvchilar nutqini o'stirishning mazmuni va mohiyati, mashqlar tizimining nazariy talqini. . . . 4

1.2. Ona tili darslarida o'quvchilar nutqini o'stirishga xizmat qiluvchi mashqlardan foydalanishning hozirgi holati. 30

2-BOB. ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHGA XIZMAT QILUVCHI MASHQLAR TIZIMI VA UNDAN FOYDALANISH METODIKASI

2.1. Ona tili darslarida o'quvchilar nutqini o'stirishga xizmat qiluvchi mashqlardan foydalanishning lingvodidaktik asoslari . . 42

2.2. Ona tili darslarida o'quvchilar nutqini o'stirishga xizmat qiluvchi mashqlar tizimi. 52

2.2.1. Ona tili darslarida nutq o'stirishga tayyorlovchi mashqlar 53

2.2.2. Reproduktiv nutqiy mashqlar 64

2.2.3. Mahsuldor nutqiy mashqlar 71

Foydalanilgan adabiyotlar 81

QAYDLAR UCHUN

NAJIMOVA AYSARA DUYSENBAYEVNA

ONA TILI DARSLARIDA O'QUVCHILAR NUTQINI O'STIRISHGA XIZMAT QILUVCHI MASHQLAR TIZIMI

Toshkent – «Fan va texnologiya» – 2019

Muharrir:	M. Hayitova
Tex. muharrir:	A.Moydinov
Musavvir:	F.Tishabayev
Musahhih:	Sh.Mirqosimova
Kompyuterda sahifalovchi:	N.Rahmatullayeva

E-mail: tipografiyacnt@mail.ru Tel: 71-245-57-63, 71-245-61-61.
Nashr.lits. AI№149, 14.08.09. Bosishga ruxsat etildi 23.01.2018.
Bichimi 60x84 1/16. «Timez Uz» garniturasi. Ofset bosma usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i 5,0. Nashriyot bosma tabog'i 5,5.
Tiraji 500. Buyurtma № 6.